

est ut essent ciues Romani quæadmodum è Tharso Cili-
 cientes, unde apostolus ciuem Romanum se dicit, ita &
 quicumq; fidei se Christianæ sociauerit sit ciuis sanctorũ
 & domesticus dei. ¶ Superædificati supra fundamentum
apostolorum & prophetarum.) Hoc est, supra nouum
 & uetus testamētum collocati. Quod enim apostoli præ-
 dicauerūt, prophetæ futurum dixerunt, quãuis dicat ad
 Corinthios: Deus, inquit, primum posuit in ecclesia apo-
 stolos, secundo prophetas, sed hi alij prophetæ sunt. Il-
 lo enim loco de ordinatione ecclesiæ disputat, hic uero
 de fundamenta ecclesiæ. Prophetæ enim disposuerunt,
 nam apostoli fundamenta iecerunt. Vnde dicit dominus
 ad Petrum: Super istam petrã ædificabo ecclesiam meã,
 hoc est, in hac catholica fidei confessione statuo fideles
 ad uitã. Nam & Dauid disposuit domum dei, & signa-
 uit locum ubi fieret, Salomon uero fundauit eam. ¶ ¶ Ip-
 so angulari lapide Christo Iesu in quo omnis structura
compacta crescit in tēplum sanctum in domino, in quo
 & uos coedificamini in habitaculum dei in spiritu.) Hic
 sensus est unde dominus ait: Super istam petram ædifi-
 cabo Ecclesiam meam. Duos enim populos in se suscepit
 saluator, & fecit unum in domino, sicut & lapis angula-
 ris duos partetes continet in unitate domus firmatos.
 Fideles enim superficies sunt templi dei in spiritu cõuer-
 santes, ut possint heredes fieri cælestis habitationis.

1. Cori. 22

Matth. 16

CAPVT III.

Vius rei gratia ego Paulus uinctus Christi
 pro uobis fratribus.) Quoniam dispositio-
 nem clementiæ quæ fuerit ante mundum er-
 ga salutem gentium ostendit, nunc se lega-
 tione huius doni fungi dei prouisione Chri-
 sto mittente declarat. Dominus enim post
 resurrectionem suam apostolos suos uice sua misit predi-
 care, hunc dirigens ad conuersionem gentium. Sic enim
 dixit ad eum: Vade, ego longe ad gentes mittam te. Do-
 minico ergo usus uerbo est cum dicit: Vobis qui longe,
 & pacẽ his qui iuxta. ¶ ¶ Si tamen audistis dispensationẽ
De gratis

gratiæ, quæ data est nobis in uos.) Vult eos scire, quia
 dei iudicio à Christo missus est prædicare gentibus my-
 sterium gratiæ dei. ¶ Secundum reuelationem notum
mihî factum est mysterium, sicut ante scripsi in modico
prout potestis intelligere prudentiam meam in mysterio
Christi.) Ostensam sibi significat reuelationem mysterij
 dei, de quo prius breuiter se memorat scripsisse, hoc est
 perare, prout potuerant capere prudentiam apostoli in
 sacramento Christi. ¶ Quod alijs seculis non fuit notum
filij hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius & pro-
phetis, spiritu esse gentes cohæredes & cõcorporatos &
participes promissionis eius in Christo.) Hoc asserit o-
 stensum à deo tempore Christi quod latebat, quia gen-
 tes participes futuræ essent gratiæ in lege. Quod osten-
 sum dicit prædicatoribus sanctis & prophetis, id est, apo-
 stolis & legis explanatoribus, non prophetis ueteribus.
 Quàmuis enim admitterentur prius ad legem gentiles,
 sed circumcidi iubebantur, & prophetæ sciebant gentes
 participes futuras doni dei, nam & hoc significauerunt
 multis in locis, sed hoc latuit, quia sine circumcisione &
 sabbatis & neomenijs & cæteris talibus gratiæ dei futu-
 ræ essent participes, ut absque lege perciperent fidem
 Christi & saluarentur. ¶ Hoc est quod dicit spiritu esse
 gentes cohæredes & concorporatos & participes pro-
 missionis eius in Christo. Qui enim spiritu deum colit,
 opera legis opus non habet. ¶ Per Euangelium eius
factus sum minister secundum donum gratiæ dei quæ
data est mihî secundum operationem uirtutis eius.) Per
 prædicationem ministerij sui cognitum asserit donum,
 quod disposuit deus gentibus iuxta uirtutis suæ opera-
 tionem. Operatio enim uirtutis eius est, quia Christum
 suscitauit à mortuis, deuicta morte in qua omnes salua-
 uit. Dispensatio tamen Euangelij eius hæc est, qua agni-
 ta est uoluntas dei, quia gentes sine opere legis saluare
 decreuit. ¶ Mihî minimo omnium sanctorum data est
hæc gratia.) Humiliat se cum se minimum dicit, sciens
 humilitatem profectum habere. Nā tãtam gratiam sibi
 datam

datam dicit, ut donum hoc quod ante ignotum fuit præteritis seculis, sibi asserit concessum ut hoc manifestaret gentibus. Vnde enim minimus sanctorum omnium uideri potest, qui antequam baptizaretur, uas electionis appellatus est? ¶ Ut in nationibus euangelizem inæstimabiles diuitias.) Electum se probat ad prædicandum donum dei in diuitiis incomprehensibilibus Christi, quas gentibus iam desperatis largiri dignatus est, ut sine opere saluarentur per fidem. Et manifestum est, quia nemo egregium & munus maximum per indignam mittit personam. Ostendens ergo quantum à deo mereamur, humiliat tamen se ut meritum eius crescat. ¶ Et illuminem quæ est dispensatio mysterij absconditi à seculis in deo qui uniuersa creauit.) Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium quod fuit in deo ex quo sunt omnia, ut per eum discant ac intelligant Christum semper in deo & apud deum, & quia sine circuncisione & cæteris legis mādatis disposuit saluare gentes. Indigni enim inuenti sunt Iudæi tantum ac talem habere doctorem. Sic enim Iudæi credebant in Christum, ut legem tamen seruarent, quod odibile est apud deum. Denique dicunt apostoli ad coapostolum suum Paulum: Vides frater quot milia sunt in Iudæa credentium, & omnes isti æmulatores sunt legis. Vnde factum est, ut uas electionis ad gentes docendas missus esset, ut uel ipsi fidei suæ spem plenam haberent nihil de lege sed in solo Christo sperantes. Manifestato enim sacramento Christi, tale donum datum est quod perfectæ salutis haberet effectum. Sicut enim in magna uota, maxima dantur apophoreta, ita & magnifico manifestato mysterio gaudij & laticæ causa, tam egregio munere donati sunt homines, quod illis satis sit ad copiam salutarem. ¶ Ut nota fiat principibus & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientiæ dei.) Tantum de hoc bene sensit deus, ut non solum gentibus hūc magistrum daret, uerè etiam ut per eum ueritas Christi innotescat spiritibus in cælestibus quæ sunt principes & potestates. Po-

testates ideo, quia potētiores sunt inter ceteros spiritus. **P**rin-
cipes autem eo quod principentur potestatibus, ut
agnoscentes per ecclesiam quæ multifarie ad uitam at-
tracta est, in Christo unius dei manere mysterium, desi-
nant ab errore. Id enim agitur ut prædicatio ecclesiasti-
ca etiam his proficiat, & deserant assensum tyrannidis
diaboli, qua se aduersus dei unius fidem impia præsum-
ptione armavit. **Q**ui sensus in psalmo 23. præscriptus est
ubi deus uniuersitatis dominus demonstratur, dicente deī
spiritu per Dauid: Domini est terra & plenitudo eius or-
bis terrarum & uniuersi qui habitant in eo. **E**t in subie-
ctis: Tollite portas principes uestri & eleuamini portæ
æternales & introibit rex gloriæ. **Q**uis est iste rex Gloriæ?
Dominus uirtutū ipse rex gloriæ. **D**icitur ergo his prin-
cipibus q̄ in errore sunt in cælestibus siue ministris eius
in terris, ut auferant portas principis sui, id est, diaboli
de mentibus suis, per quas multorum deorum asserendo
error intrauit. **S**unt enim temporales, quia omnis
fallacia tempore clauditur. **I**ter em̄ impiorū peribit. **U**t
autem æternas portas eleuent, hortante iusticia admo-
nētur, quia ueritas in sempiterna secula perseverat. **V**n-
de ait in psalmo 117. **H**æc porta domini iusti intrabunt
per eam. **M**anifestum est enim quia iusti per fidē intrant
in cælos in regnum dei. **Q**uod nunquam corrumpi **D**a-
niel propheta testatur, dicens inter cætera: **E**xurget re-
gnum aliud incorruptibile. **I**mpij autem per increduli-
tatem intrant in infernum tartareum. **H**ic ergo rex glo-
riæ **C**hristus est, qui de uicta morte resurgēs, apparet do-
minus esse & rex gloriæ. **V**irtute em̄ potestatis suæ quæ
subegit inferos manifestatur, quia ipse est filius dei, qui
unius dei regnum in cælis & in terris esse ad condemna-
tionem tyrannidis diaboli prædicauit. **S**ecundum pro-
positum seculorū in Christo Iesu domino nostro, in quo
habemus libertatem in confidentia per fidem ipsius.)
Manifestatū dicit Christū seculo quo, p̄posuit deus ostē-
dere mysterium suum pro salute humana, ut cognitio
mysterij dei mortalibus conferret salutem, ut quasi dedi-

catio

Psal. 33

Psal. 1

Psal. 117

Daniel. 2

catio regni Christi hanc gratiam credentibus pro apophoretis largiretur. Licet enim infectū sit, nouum tamē uideatur ignorāri creaturæ. ¶ Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis, quæ sunt in gloria uestra.) Manifestata spe quæ est in mysterio Christi comonet ne scandalū patiantur propter tribulationes quæ sanctis à perfidis irrogātur. Ad gloriam enim pertinet illorum si in tribulatione magistrī non fuerint scandalizati discipuli, hac spe firmati, quia fidelium pressuræ futuræ seculi gloria erigentur. Hæc enim fidelium probatio est si fidei suæ sp̄ aduertant. ¶ Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, ut det uobis secundum diuitias maiestatis suæ uirtutem confirmari in spiritu suo.) Hoc flexis genibus precari se dicit ut quia dignatus est aduocare gētes ad cognoscēdū mysterium uoluntatis eius, hoc etiam donet quia diues est, ut nutu eius firmentur in spiritu, hoc est, ut nō illos perturbent carnalia exitia illata à perfidis, sed sint stabiles expectantes in futuro huius rei mercedem. ¶ In interiore homine habitare Christum per fidē in cordibus uestris.) In eo petit eos magis firmari, ut non ambigant sed magis credant Christum habitare in se, quem nō uident his oculis, ut spiritus datus hoc eis per dei donum infundat, ut certi sint de Christo, quod uiuit & filius dei est, & habitat per fidem in cordibus nostris, ut cum fidē eius habemus in cordibus nostris, ipsum habere uideamur. Quod eō proficit ut securi simus de auxilijs eius, quia non deserit nos sed semper adest propter fidē suam quā uidet in nobis, quippe cū ideo spiritus eius qui & dei patris est, deū nobis, ut uice eius tutos præstet nos si ei assentiamus, ut occulta reuelet, per quem utique ipsum in nobis habitare ambigere non debemus. Est enim hic alius paraclētus inter quos personarum distantia est non naturæ quia & de eius accipit, & à deo procedit. In quibus enim naturæ unitas est, inuicem sui sunt. Vnde dicit dominus: Omnia patris mea sunt, & mea omnia patris.

¶ Ut in charitate radicati & fundati, possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profundum.) Hoc præstare dicit habitationem spiritum uel Christum in nobis, ut fundati simus in charitate dei, deuncti beneficijs eius, & possimus cum sanctis qui sunt apostoli & prophetæ immensum & inestimabilem cognoscere deum, omnia excedentem maiestate uirtutis suæ. Cum enim dicit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, hoc utique significat, ut sicut in sphaera tanta longitudo est quanta latitudo, & tanta altitudo quantum & profundum, ita & in deo omnia æqualia sunt immensitate infinitatis. Sphaera enim definito modo concluditur, Deus autem non solum implet omnia, sed & excedit. Nec enim clauditur, sed omnia intra se habet, ut solus ineffabilis & infinitus habeatur, & gratiæ huic insufficienter agantur, qui cum tantus sit, deignatus est per Christum hominem uisitare, peccatis, & morti subiectum. ¶ Cognoscere quoque supereminentem scientiam charitatis Christi.) Post dei patris infinitam & incomprehensibilem cognitionem & inenarrabilem clementiam, Christi quoque agnoscere nos uult charitate quia supereminentis est scientiæ & subintelligitur humane, ut super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest colligere mysterij huius charitatis rationem, ut & deus hominis causa homo nasceretur, deinde moreretur pro hominibus, pro seruis dominus, pro creatura creator, pro impijs pius? Propter quid ita dilexit nos? Aut ut quid nostrum haberet qui nullius indiget, nunquid non charitas hæc super scientiam hominum est? Aut quis hominum hanc poterit charitatem alicui exhibere, quanquam impar sit, ac per hoc supereminet humana commémora? Hoc ergo uult nos scire, quia sensus noster assequi non potest, nec perspicere profunditatem beneficiorum Christi erga nos, ut perinde semper ei supplices & deuoti, & qui debitis nulla ratione satisfacere possumus, uel in fide eius usque ad mortem perseueremus. Ille enim pro magnificètia maiestatis suæ ea gessit pro nobis quæ